

УДК 327.57

**ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІДНОСИН
У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»****POLITICAL BACKGROUND
OF POLISH-GERMAN RELATIONS
DURING COLD WAR****Бойчук О. І.,**

асистент, кафедра міжнародних відносин, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, Україна),
e-mail: orest.boichuk@pnu.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0433-365X>

Boichuk O. I.,

Assistant, Department of International Relations
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: orest.boichuk@pnu.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0433-365X>

Після завершення Другої світової війни, польсько-німецькі відносини були складними. Польща стала першою жертвою агресії Третього Рейху. Звідси тотальне руйнування країни та значна жертви серед цивільного населення. У 50-х – 60-х рр. відносини в основному розвивалися між Східною Німеччиною та Польщею. Вже на початку 50-х рр. було підписано Договір про визнання кодонів, а пізніше Договір про відмову від репарацій на користь Німеччини. Варто звернути увагу, що відносини цих країн були у «пастці» ідеологічної боротьби на міжнародній арені.

Відносини між ФРН та Польщею були в основному закритими до початку змін у кінці 60-х рр. Чималий вплив на двосторонні відносини мали вплив середовища виселених. Але вже в кінці 60-х рр. їхній вплив зменшився у зв'язку з приходом до влади нової коаліції на чолі з В. Брандтом. У зовнішній політиці розпочався новий етап ознаменований «Нова східна політика». Метою є статті є дослідження політичних відносин у трикутнику ФРН-НДР-Польща. Під час дослідження використаний системний підхід, під яким ми двосторонні відносини ми розуміємо як систему взаємопов'язаних елементів. Беручи за основу це, ми використали метод аналізу та конкретно-науковий метод контент-аналізу. Контент-аналіз ми застосували проводячи аналіз Листів посвідчення. При дослідженні проблеми ми використали праці польських та німецьких науковців, використовуючи метод аналізу.

Ключові слова: польсько-німецькі відносини, Федеративна Республіка Німеччини, Німецька Демократична Республіка, Польща, Союз Визнаних, історична політика.

After end of Second World War, the relations between Poland and Germans were complicated. Poland was first aim of German aggression. Hence, this country had been totally ruined and had many victims among civil people. In the 50th -60th years relation mostly was developed between East German and Poland. At the start of 50th years, Poland and Germany were signed Agreement about borders and Agreement about resignation of reparation in behalf of GDR. Relations between these two countries had placed in "a trap" of ideological struggle in international relations.

Relations between Poland and FRN were mostly closed to the changing, which had place in the end of 60th years. Also, these relations were depending on influence of Union of Expellees. But, in result of taking power by new coalition under W. Brandt, FRN had been changed its foreign policy and started "new eastern policy".

The aim of this article is to research the political level of relations in triangle FRN-GDR-PRL. Providing our research, we proclaimed system-approach to understanding bilateral relations, or, in our case, triangle relations. Hence, we used next methods: analyze and content-analysis. Content-analysis had used during research of Letter of Reconciliation. Providing this research, we analyzed research works of Poland and German academicians.

Keywords: Polish-German relations, German Democratic Republic, Federal Republic of German, Poland, Union of Expellees? Policy of history.

Постановка проблеми. Сучасний стан польсько-німецьких відносин має чимало контроверсійних елементів. Серед них і надалі обтяжують двосторонні відносини історичне минуле, особливо в світлі заяв про репараційні вимоги зі сторони Польщі та партії «Право і Справедливість». Водночас, на зламі 80-х – 90-х рр. розпочався перелом у двосторонніх відносинах та стартував процес порозуміння. Беручи під увагу ці факти необхідно дослідити політичні відносини між трьома країнами в період холодної війни та зрозуміти їх еволюцію.

Аналіз останніх досліджень. Питання польсько-німецьких відносин не активно представлене в українській академічній думці, хоча окремі аспекти відносини представлені в наукових дисертаціях. Для прикладу Панаріна О. І. [1]. Активно польсько-німецькі відносини представлені в польській та німецькій літературі. Серед них варто виділити наступних авторів: К. Зіммер [24; 25], К. Рухневич [15], М. Столярчик [17], М. Томала [19], Е. Чзьомер [3]. Окрім того, чимало праць присвячених історії становлення та еволюції двосторонніх відносин представлені на сторінка видання «Przegląd Zachodni».

Завдання: дослідити еволюцію відносин між Польщею та Німецькою Демократичною Республікою; проаналізувати відносини між Польською Народною Республікою та Федеративною Республікою Німеччини; охарактеризувати стан тристоронніх відносин.

Виклад основного матеріалу. Польсько-німецькі відносини після Другої світової війни мали в собі чимало конфліктогенних чинників. Конфліктність польсько-німецьких відносин в основному опиралася на історичному досвіді чи скоріше на проблемах, які мали місце в минулому. В період між Першою та Другою Світовими війнами чутливими питаннями були пов'язані з територіальним ревізіонізмом Веймарської Німеччини. В 1925-1934 рр. між Польщею та Німеччиною розгорілася економічна війна [17, с. 7]. По Другій світовій війні найбільш трагічною подією стала окупація Польщі нацистською Німеччиною.

В період окупації Німеччини було винищено близько 6 млн. поляків [9, с. 209–230], з них 2,3 млн. євреїв [22, с. 84]. Не мале враження на історичний досвід двосторонніх відносин справили німецькі кампанії проти Повстання Варшавського в процесі якого була зруйнована і сама Варшава.

Відзначимо, що після 1945 року двосторонні відносини знаходилися під впливом політики держав-переможниць у Другій світовій війні. Держави-переможниці визначали курс зовнішньої політики Польської народної республіки (далі – ПНР), Німецької Демократичної Республіки (далі – НДР) та Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН). У випадку Польщі та НДР можемо ствердно відзначити вплив Радянського Союзу. Західна Німеччина ж знаходилася під значним впливом США, яка надала ФРН фінансові інструменти для відновлення країни. Йде мова про План Маршала.

По закінченню Другої світової війни для ФРН основним елементом закордонної політики став

процес об'єднання поділеної німецької держави. Федеративна Республіка Німеччини від початку становлення в 1949 р. не визнавала західного кордону Польщі і багато років не підтримувала дипломатичні відносини з Польською Народною Республікою, проводячи, в основному, політику зближення до західноєвропейських структур.

Виразником прозахідної орієнтації ФРН є її міжнародне становище в тому періоді, а власне те, що Німеччина знаходиться в колі держав-засновників Європейського співтовариства вугілля та сталі в 1951 р. та Європейського економічного співтовариства в 1957 році.

Складність дослідження польсько-німецьких відносин в цьому періоді має дві складові: Німеччина була поділена на дві держави – ФРН та НДР; досліджень, які стосуються відносин між Польщею та Західною Німеччиною є більше, а наукових розвідок, які присвячені польсько-східнонімецьким відносинам набагато менше [21, с. 148]. Окрім того складність полягає в тому, що в трикутнику ПНР-ФРН-НДР існували і інші проблеми, які мали вплив на двосторонні відносини. Найважливішим конфліктом між ФРН та ПНР стало питання визнання кордонів. Хоча частково воно і мало тригерні характеристики і у відносинах між НДР і ПНР.

Найбільший відпечаток на конфлікт з приводу визнання кордонів, як зазначає Ф. Вебер «наклала проблема різного розуміння поняття «демократія», яке було по різному трактоване з двох сторін залізної завіси» [21, с. 148]. Уряд К. Аденауера не хотів вести переговори з недемократичним урядом Польщі, яким він вважав комуністичний режим. Для них демократичним урядом, який представляв Польщу залишався лондонський уряд. Та сама позиція була і у відношенні до НДР. Хоча тут простіше – демократичний уряд – це уряд К. Аденауера.

Після кілька місячного існування Східної Німеччини вже 5 та 6 червня 1950 р. було підписано кілька угод між НДР і ПНР, які мали стосунок до наукового та культурного співробітництва, а також до питань торгівлі. Водночас, 5 липня 1950 року була підписана угода про визначення державного кордону на Одрі та Нисі-Лужицькій [3, с. 12], який також називають Згожелецьким договором. Договором підтверджено, здавалося б, добросусідські відносини між обома державами [19, с. 37]. М. Томала в своєму дослідженні наголошує, що підписання угоди було спричинене тиском з боку Радянського Союзу. В НРД на той час не було єдиного підходу щодо майбутнього. Велися дебати в котрих були присутні твердження про те, що в «близькому майбутньому дві країни об'єднаються» [19, с. 39].

Таким чином, в кінцевому підсумку, уряд НДР за Згожелецьким договором визнав кордон по обох річках як новий «польсько-німецький кордон». Слід згадати, що 3 серпня 1953 року польський уряд остаточно поставив крапку в питанні післявоєнних репарацій з боку НДР [8, с. 45], яка в той період перебувала в складному економічному стані. Мова йде про те, Польща відмовлялася від будь-яких виплат зі сторони Німеччини.

Польська сторона відмовилася від своїх репараційних претензій переважно завдяки тиску СРСР, який був зацікавлений у стабілізації НДР та його підтримці в блоці країн Організації Варшавського договору. Фактично, взаємин між ПНР та НДР характеризувався багатьма чинниками, які включали елементи співпраці та конфліктогенності. Крім того НДР концентрував свою діяльність не лише на політичному порозумінні, але також на рівні побудови прийнятних відносин між суспільствами обох країн.

В справі співпраці на суспільному рівні в серпні 1948 року було створено «Товариство Хельмута фон Герлаха для культурних, економічних та політичних відносин з Новою Польщею» (нім. Helmut von Gerlach Gesellschaft für Kulturelle, Wirtschaftliche und Politische Beziehungen mit dem Neuen Polen, далі – Товариство), діяльність якого була спрямована на розвиток політичних, економічних, культурних відносин НДР [24, с. 32]. Проіснувало Товариство не довго, до 1953 року. К. Рухневич зазначає, що ця організація відіграла чи не найважливішу роль у польсько-східнонімецьких відносин [15, с. 129]. Організація виникла через три роки після завершення Другої світової війни, у травні 1948 р. У цьому ж році СЄП на радянській сфері окупації Німеччини підтвердила кордони Польщі на Одрі та Нисі-Лужицькій [15, с. 130].

Найважливішим завданням Товариства стало подолання негативного візерунку Польщі серед німецького населення, яке сформувалося в результаті діяльності нацистів [15, с. 136–137].

Влада НДР використала також Товариство до реалізації політики щодо переселених осіб. Окрім акліматизації переселених осіб, організація займалася популяризацією ідеї непорушності східних кордонів НДР [15, с. 142].

Цікавим є діяльність організації «Світ Христа» (лат. Pax Christi). Це організація католиків, яка після Другої світової війни була покликана подолати наслідки війни. Діяльність організації спочатку була спрямована на німецько-французькі стосунки [16, с. 69–70].

У 1964 р. представники німецького «Pax Christi» разом зі своїми польськими колегами католиками у кількості 40 осіб здійснили паломництво до концтабору на території Польщі «Аушвіц-Біркенау» [16, с. 96–97].

Після підписання Згожелецького договору не розпочалося поживлення контактів між обкомами народами. Найбільш важливою перепорою у цьому процесі стало негативне відношення східнонімецького населення до новоствореного кордону на Одрі та Нисі-Лужицькій. Соціалістична Єдина Партія наївно думала, що підписання договору між обома країнами призведе до пом'якшення стосунків. Навіть не допомагала пропагандистська політика урядовців НДР [15, с. 193]. Посольство НДР у Польщі у 1955 р. писало наступне: «Стан свідомості населення НДР щодо Польщі, рівень приязні у польсько-німецьких відносинах залишається і надалі незадовільним. Розв'язання цієї проблеми має бути на порядку денному політичної еліти.

Причому вирішення проблеми повинно базуватися на важливій ролі встановленого кордону на Одрі та Нисі-Лужицькій, як на лінії, яка оберігає польське населення від імперіалістичного заходу, а особливо Західної Німеччини» [15, с. 193].

У 1955 р. розпочалися певного роду деякі зміни у відношенні Польщі до Німеччини. В останній день січня 1955 р. польський уряд направив заяву до Ради з пропозицією про закінчення стану війни між Польщею та Німеччиною. Польські урядовці подали сигнал про те, що вони прагнуть розпочати нормалізацію польсько-німецьких відносин (із Західною Німеччиною. – прим. Авт.). Причиною того, що вони не пішли на прямий контакт стало відсутність двостороннього мирного договору [15, с. 250–252]. «Польська Народна Республіка прагне зі своєї сторони приступити до мирної стабілізації відносин з німцями. Керуючись цим постулатом, уряд ПНР звернувся до Народної Ради з проханням прийняти ухвалу про закінчення стану війни між Польщею та Німеччиною. При цьому це сприятиме відносинам з НДР, а також це розпочне процес нормалізації відносин з ФРН» [15, с. 251].

Заява уряду ПНР не була чимось на кшталт одностороннього кроку. Раніше у Кремлі з ініціативою про добросусідські відносини виступила Компартия СРСР. В певному сенсі політична заява польського уряду стала частиною змін у зовнішній політиці СРСР щодо Німеччини, який був готовий визнати існування двох німецьких держав. Вже 18 лютого 1955 р. Народна Рада прийняла ухвалу про завершення стану війни з Німеччиною [15, с. 251].

Цікавим було відношення обох країн на жовтневі події у Польщі в 1956. Якщо уряд НДР вважав події в Польщі тимчасовим явищем, яке спричинене смертю Й. Сталіна і з часом все внормується [15, с. 202–216], то Уряд К. Аденауера напрооти, вважав, що західний світ повинен підтримати події. В своєму інтерв'ю австрійському журналістові канцлер відповідаючи на питання як він бачить роль цих подій та їхній майбутній вплив зазначив: «По-перше, ці випадки (жовтневі події у Польщі 1956 р. – прим. Авт.) не мають одного безпосереднього приводу, а є системною проблемою та є проявом суспільного незадоволення, яке охопило широкі маси, спричинене радянським керівництвом. І по-друге, СРСР повинен погодитися з тим, що він втрачає владу та вірних людей комунізму» [15, с. 298].

Вже на початку 1960-х рр. ініціативу примирення взяли на себе представники церкви в Польщі та Німеччині, католицької і протестантської, відповідно. Вони представили свої позиції у питанні з приводу примирення двох народів.

Першим високопоставленим церковним сановником в Німеччині, котрий порушив питання перегляду відносин із Польщею, став єпископ Берлінського католицького єпископату Дж. Дьопфнер. Єпископ, під час своєї проповіді 16 жовтня 1960 р. зазначив, що Польща стала жертвою жорстоких злочинів, які спричинили депортацію німців та призвели до втрати східних німецьких територій [20, с. 256]. Вважаємо за потрібне відзначити, що

це призвело до жорсткої критики зі сторони СБ. Це призвело до того, також, що Дж. Дьопфнер більше не представляв свою позицію в цьому питанні [20, с. 256–270].

В 1962 році, представники німецької Євангелістської церкви опублікували Тьобінгенський Меморандум (далі – ТМ). Тези, які були викладені в Східному Меморандумі, найперше були представлені власне в Тьобінгенському Меморандумі [7, с. 492].

Автори Тьобінгенського меморандуму вперше сформулювали офіційне, після Дж. Дьопфнера, бачення щодо Польщі. Тьобінгенський Меморандум був опублікований і став доступним для громадськості. В ТМ автори намагалися представити публічності Німеччини думку про те, що «бухгалтерія» втрат Німеччини східних територій після 1945 року є негативним явищем та джерелом конфліктності. Також була поставлена теза визнання кордонів на вище згаданих річках.

Незважаючи на негативну роль середовищ «вигнаних», діалог на основі ініціативи протестантських церков Німеччини надала можливість польським єпископам підготувати 18 листопада 1965 р. Звернення Польських Єпископів до Німецьких Єпископів. Тому згадані Меморандуми мають значну роль в польсько-німецькому порозумінні. У Зверненні Польських єпископів було використано відому формулу польсько-німецького порозуміння – «пробачаємо та просимо пробачення» – йдеться в Зверненні [11]. Зауважимо, що Звернення відіграють чільне місце в польській науці як ініціатива Польщі для поєднання з Польщею. Однак, як показує дослідження процесу становлення історичної політики, ініціатива була можлива завдяки змінам в політиці з приводу минулого в Німеччині.

Між НДР та ПНР подекуди мали місце політичні спори між «братніми комуністами» [21, с. 149]. У 1967-1969 рр. дійшло до політичних спорів, які розпочалися 8 листопада 1967 р. в Москві на урочистостях з нагоди 50-тиліття Жовтневої Революції. Основною причиною стало те, що «польські комуністи закидали «ендеєрівцям», що вони себе вважають більш обізнаними у питанні марксистської економіки, додаючи, що НДР – це та сама Пруссія перефарбована у червоні кольори Радянським Союзом» [21, с. 150].

Прихід до влади у кінці 60-х рр. коаліції СДП-ВДП у Німеччині призвів до того, що роль середовища вигнаних дещо впала. Так склалося, що в більшій мірі середовище вигнаних було представлено у ХДС та підтримувало намагання вигнаних на повернення населення чи реституцію.

Тим не менш процес нормалізації двосторонніх відносин був можливий завдяки зміні політичної доктрини і у Польщі. В травні 1969 р. В. Гомулка виголосив промову, в якій запропонував ФРН підписати договір про основи нормалізації двосторонніх відносин.

Вперше було дистанційовано від офіційної доктрини, згідно з якою нормалізація відносин із країнами Центрально-Східної Європи можливе лише у тому випадку, коли офіційний Бонн погодиться на

дипломатичне визнання суверенності центрально-східноєвропейських держав. Доктрина була сформована, під тиском НДР та за згоди Радянського Союзу ввійшла в політичне життя під назвою «Доктрина Ульбріхта» [21, с. 154].

«Доктрина Ульбріхта» була чимось схожим з «Доктриною Гальштайна». Якщо Доктрина Гальштайна зазначала, що існує лише одна країна, яка представляв німецький народ – ФРН, то «Доктрина Ульбріхта» несла в собі постулат про те, що відносини з НДР можуть бути лише у випадку її міжнародного визнання.

Заява В. Гомулки у НДР викликала хвилю недовіри. Спочатку уряд Східної Німеччини взагалі жодним чином не відреагував на згадану промову і утримувався від офіційного послання аж до травня 1969 р., де зазначив, що це «дивна заява» [21, с. 154].

Недовіра до заяви з однієї сторони була очікуваною, а згадана позиція уряду НДР показувала основні правила гри під час «холодної війни», де кожен навіть в одному військово-політичному таборі прекрасно бачив свої інтереси та уміло їх відстоював. Східна Німеччина не виняток із правила. Перш за все вона бачила в цьому загрозу для свого існування.

Більше того, на річні підписання Угоди в Згожельцу, Віце-прем'єр міністр Курт Фіхтнер заявив наступне: «НДР є найкращим гарантом непорушності західних кордонів Польщі, а суверенність НДР прирівнюється до безпеки Польщі» [21, с. 154].

Діалог продовжився в грудні 1970 р., коли між ФРН та ПНР було підписано Договір про підтвердження кордону на Одрі та Нисі-Лужицькій. В рамках підписання Договору мав місце візит В. Бранда до Варшави. Під час перебування у Польщі, Канцлер зробив незапланований уклін [25, с. 49] перед Пам'ятником Героїв Варшавського Гетто (нім. Kniefall) віддаючи таким чином честь жертвам Другої світової війни.

Справа визнання кордону на Одрі та Нисі стала предметом жорстких дебат у Бундестазі у 1972 р. Для ратифікації Договору ледь вдалося зібрати необхідну більшість голосів. Особливий спротив цьому процесові становили середовища вигнаних. У 1972 р. найбільш радикальні кола виселених осіб подали до Федерального суду в Карлсруе. У позові, виселені звертали увагу на порушення ст. 14 Конституції ФРН, де зазначено, що «будь-яке експропрійоване майно повинно бути відшкодоване громадянам» [5]. Зазначалося, що Договір від 7 грудня 1970 р. веде до порушення їх прав на майно та приватну власність [6, с. 526], та закидалося те, що підписання договорів призвело до ратифікації справедливого конфіскування майна переселених німців [6, с. 526]. Однак, суспільство мало дещо іншу думку до «нової східної політики». Якщо в 1962 р. лише 26% громадян підтримували лібералізацію відносин з Польщею, то вже в 1970 р. відсоток громадян сягнув 58%. Основною причиною таких перемін, стали результати, які принесла студентська революція від 1968 р. [23, с. 105].

Для позитивного встановлення режиму нормалізації між Західною Німеччиною та двома східноєвропейськими країнами були і інші причини. Серед внутрішньополітичних варто віднести зміну влади у двох східноєвропейських країнах. В Польщі 20 грудня 1970 року до влади прийшов Е. Герек, який замінив на посту В. Гомулку, 3 травня 1971 року Е. Хонекер замінив на посту В. Ульбріхта. До зовнішньополітичних варто також додати підписання Договору про відкриття кордонів для своєї громадян від листопада 1971 р. [21, с. 1558].

Розмороженню контактів між ФРН та ПНР стало можливе і завдяки контактам на суспільному рівні. Зі сторони ПНР, візію нової політики зі своїм західним сусідом пропагували інтелектуальні кола, пов'язані з католицькою церквою, місячниками «Tygodnik Powszechny» та «Więź». Активізація суспільних кіл призвела до різного погляду на ФРН та навіть появу ліберальних поглядів на західного сусіда [23, с. 105].

Протягом каденції СДП та ВДП уряд В. Брандта зменшив видатки призначені для організацій, котрі були наближені до кола виселених [10, с. 84]. Політична програма СДП-ВДП не вміщала в себе посилення позиції «вигнаних» у Німеччині. Тому СВ в пошуках політичного партнера почав зближуватися з ХДС.

Після приходу до влади у Німеччині у 1982 р. ХДС/ХСС-ВДП ситуація середовищ пов'язаних з виселеними, особливо СВ покращилася. Вони почали напряму впливати на зовнішню політику Німеччини загалом та на двосторонні польсько-німецькі відносини зокрема.

У кінці 80-х рр. політика Канцлера Г. Коля нічим сильно не відрізнялася, однак процеси в справі історичної політики призвели до того, що заговорилися дискусії в Польщі з приводу Німеччини. Було пов'язано як і з внутрішніми змінами так і зовнішніми, особливу вагу відіграло завершення холодної війни у міжнародних відносинах. З іншої сторони події відкрили шлях до реалізації СВ концепції «право на батьківщину».

Обережність східної політики Г. Коля базувалася на відношенні електорату. За результатами соціопитування 66% електорату ХДС/ХСС вважали інтенсифікацію Німеччини на Сході як «закріплення несправедливості для всієї Німеччини» [26, с. 492].

Незважаючи на посилення ролі ХДС/ХСС, політика щодо Польщі пом'якшувалася наявністю у коаліції ВДП. Тому незважаючи на обережне ставлення до процесів у Польщі, все ж у промові у Бундестазі у 1983 р., Г. Коль сказав: «Хочемо поєднання і порозуміння з Польщею, яке проповідували дві Церкви (Листування між Церквами у 60-х рр. – прим. Авт.). Хочемо визнання договорів, які будуть основою для наших стосунків» [12, с. 39].

Г. Коль постав перед проблемою об'єднання двох країн, що з собою веде нові виклики перед зовнішньою політикою країни. Процес об'єднання був складним етапом у діяльності уряду. 3 жовтня 1990 р. формально та юридично відбулося закріплення об'єднання двох Німеччини. Одночасно цьому передували політичні зміни в НДР у кінці

1989 р. [13, с. 106]. 13 листопада 1989 р. У Східній Німеччині сформований передостанній уряд на чолі з Г. Модровим. В більшій частині члени уряду були представниками ССР, однак віце-прем'єр міністр нового уряду, Лотар де Мойзе, який в майбутньому став останнім прем'єром міністром НДР, був вихідцем з нової генерації політики. Це також стало наслідком падіння авторитету ССД в Східній Німеччині [13, с. 106].

У 1985 р. у 15 річницю підписання польсько-німецького договору про нормалізацію відносин до Варшави планувався візит колишнього канцлера В. Брандта. Візитові передували кількомісячні перемовини представників СДП зі своїми східноєвропейськими з метою підтримати політику нормалізації, яку власне започаткував В. Брандт та його партія.

В принципі візити у Польщі сприйняли спокійно, але однак для В. Брандта були встановлені деякі границі. Серед них, основною вимогою стала заборона зустрічі з Л. Валенсою. Однак, В. Брандт дещо намагався уникнути зустрічі з головою «Солидарності», адже його в основному цікавило питання активізації «нормалізації» двосторонніх відносин, особливо у світлі процесів, які мали місце у Женеві між Дж. Бушем ст. та М. Горбачовим [14, с. 72–75].

Переломним у двосторонніх відносинах став виступ ген. В. Ярузельського 24 квітня 1987 р., у якому він заявив: «Не хочемо вічної міжусобиці. Не хочемо падати в нескінченність розрахунків з гітлерівських злочинів. В основ нашої політики щодо Бона лежить щире бажання до зміни між нашими країнами (ПНР і ФРН – при. Є. Сулек)» [18, с. 38]. Бажання В. Ярузельського налагодити швидкий діалог з західною Німеччиною спричинений пошуком коштів для підняття економіки, а також відійти від періоду «контрольованої стагнації», яка мала місце в двосторонніх відносинах в період прем'єрства З. Месснера у 1985-1987 рр. [18, с. 38].

Новим поштовхом для двосторонніх відносин стало призначення на посаду Прем'єр-Міністра Ф. Раковського, який в урядовій заяві від 13 жовтня 1988 р. виголосив готовність до «стратегічного повороту» у двосторонніх відносинах.

Вже 20-23 січні Ф. Раковський здійснив неофіційний візит до Бонн, де провів неофіційні перемовини з політичними лідерами ФРН. Заодно, на зустрічі В. Брандтом, а не з Г. Колем, прем'єр порушив питання відшкодування для примусових робітників. В. Брандт відмовляв польського прем'єра від цього кроку та просив його не включати у порядок денний переговорів щодо договору про нормалізацію кордону. Прем'єр планував отримати кошти для підтримки економіки Польщі, а для Німеччини це закрило б одне з питань у порядку денному польсько-німецьких відносин. Основними мотивами прохання В. Брандта не включати у двосторонні відносини питання про відшкодування стали велика сума відшкодувань (біля 8 млрд. німецьких марок) та бажанням не поєднувати минуле з нормалізацією у відносинах [18, с. 41].

З відходом прокомуністичних партій у НДР та Польщі разом з прийняття влади у Західній Німеч-

чини ХДС/ХСС в коаліції з ВДП справа налагодження двосторонніх відносин та поєднання між двома народами постала в новому світлі. Новий польський уряд як зазначає А. Чубінський фактично підтримали об'єднання Німеччини вбачаючи в цьому гарантії формування безпечного геополітичного середовища для Польщі. Середовище ВДП закликала до порозуміння з Польщею, а президент ФРН р. фон Вайсзеккер ставився достатньо сентиментально до Польщі, зазначаючи, що Німеччина повинна повернути Польщу до родини Західної Європи. Г. Коль був більш прагматичний та намагався утримати президента від подібних дій. Скоріш за все основною причини стали середовища вигнаних, котрі мали збільшити підтримку ХДС/ХСС перед майбутніми виборами [4, с. 126].

«Поєднання не могло дійти до свого успішного завершення (читай початку – прим. Авт) без вирішення конфліктогенних питань які мали місце у двосторонніх відносинах, особливо внаслідок наслідків Другої світової війни та пов'язаної з ними повоєнним регулюванням» [4, с. 126] - зазначає Чубінський, аргументуючи стриману позицію Г. Коля у відносинах з Польщею.

З іншої сторони, Г. Коль намагався об'єднати дві Німеччини, тим самим зайняв вибіжувальну позицію у зв'язку з тим, що до кінця не оформився вивід військ з країн Варшавського договору, тим самим не бажаючи лишній раз дратувати М. Горбачова, позиція якого у Радянському Союзі падала у зв'язку з економічною кризою [2, с. 25–48]. Вибираючи місце двосторонньої зустрічі, пропонувалося її провести на Горі Святої Анни, місце, яке р. Траба та Г. Г. Ган відніс до місця пам'яті. Але у зв'язку з протестами польських лівих політичних організацій зустріч перенесено до Нижньої Сілезії [4, с. 126].

Тим не менш ситуація на міжнародній арені та у внутрішньодержавні перетворення у НДР та Польщі призвела до історичної зустрічі 12 листопада 1989 р. в Крижові та історичного рукоштовкання між Г. Колем і Т. Мазовецьким, який стала символом поєднання на наступні 30 років.

Висновки. Польсько-німецькі відносини в період холодної війни стали частиною ідеологічної боротьби. Окрім того вони перебували у пастці взаємних політичних та соціальних упереджень.

НДР при допомозі СРСР намагався позиціонувати себе як виразник боротьби із імперіалізмом в ФРН та єдиним гарантом непорушності західних кордонів ПНР. З іншої сторони, у ПНР був широко поширений наворот загроз з боку ФРН, що постійно пропагувалося комуністами.

У ФРН стосунки з своїми східними сусідами сприймалися крізь призму діяльності Союзу Вигнаних, яких як правило підтримував Християнський соціалістичний союз. Зрештою послаблення ролі згаданої партії у 60-х рр. призвело до появи «Нової східної політики» В. Брандта.

Тим не менш не можна однозначно ствердити, що польсько-західнонімецькі та польсько-східнонімецькі відносини не розвивалися. Весь стан відносин завжди лежав у полі політичних інтересів

тих чи інших дійових осіб та міжнародної ситуації загалом.

Список використаних джерел

1. Панаріна О. (2011) Польсько-німецькі відносини в контексті європейських інтеграційних процесів. Дис. канд. пол. наук. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. // Panarina O. (2011) Polsko-niemieckie vidnosyny v konteksti ievropeiskyykh intehtacijnykh procesiv. [Polish-German relations in the context of integration process] Dysertaciia na ydobytitiia kandidata politycnykh nauk. Kyiv: Kyivs'kyi natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka.
2. Плохий С. (2019) Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків: Клуб сімейного дозвілля. // Plokhii S. (2019) Ostanniia imperia. Zaneпад I krakh Radianskoho Soiuzu. [The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union] Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia.
3. Cziomer E. (1998) 'Rozwój stosunków politycznych między Polską a RFN w latach 1989-1995', in Holzer J. and Fiszer J. (eds) Stosunki polsko-niemieckie w latach 1970-1995. Próba bilansu i perspektywy rozwoju. Warszawa, pp. 12-46.
4. Czubiński A. (1994) 'Polsko-niemieckie pojednanie. Czy w stosunkach polsko-niemieckich istnieje potrzeba pojednania', Przegląd Zachodni, (4), pp. 125-128.
5. Deutscher Bundestag - Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (no date). Available at: <https://www.bundestag.de/gg> (Accessed: 25 March 2020).
6. Góralski W. M. (2011) 'Niemiecki roszczenia restytucyjno-odszkodowawcze wobec Polski. Ostateczne zamknięcie sporu w świetle prawa międzynarodowego', in Góralski W. M. (ed.) Przełom i wyzwanie. XX lat polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 1991-2011. Elipsa, pp. 521-585.
7. Greschat M. (2000) '„Mehr Wahrheit in der Politik!“ Das Tübinger Memorandum von 1961', Vierteljahrehefte für Zeitgeschichte, (3 (48)), pp. 491-513.
8. Kącka K. (2015) 'Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski', in Piecho-wiak-Lamparska J., Kącka K., and Ratke-Majewska A. (eds) Narracje pamięci między polityką a historią. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika, pp. 59-80.
9. Krasuski J. (2006) Polska Niemcy. Stosunki polityczne od zarania po czasy najnowsze. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
10. Kubiak P. (2013) 'Ewolucja polityki historycznej Niemiec i jej wpływ na stosunki z Polską (1990-2010)', in Saksom, A. (ed.) Polsko-niemieckie stosunki połączne i kulturalne. Fundacja Konrada Adenauera: Instytut Zachodni, pp. 75-109.
11. Listy pojednania | (no date). Available at: <http://www.1965-2015.eu/historia/listy-pojednania/> (Accessed: 10 January 2020).
12. Mazurek K. (2009) 'Między pojednaniem a rutyną. Stosunki polsko-niemieckie od początku lat 90. ubiegłego wieku', in Mazurek K. and Mehlhausen T. (eds) Między sceptycyzmem a zaufaniem. Stosunki polsko-niemieckie w dobie przeobrażeń. Zwischen Skepsis und Vertrauen. Die deutsch-polnischen Beziehungen im Wandel. Kraków: Wydaw. UJ, pp. 33-47.
13. Muszyński J. (1991) 'Polska w obliczu zjednoczenia Niemiec', Przegląd Zachodni, (1), pp. 101-120.
14. Rother B. (2006) 'Wizyta Willy Brandta w Warszawie w grudniu 1985 roku Okoliczności i fakty', Przegląd Zachodni, (2), pp. 67-81.
15. Ruchniewicz K. (2003) Warszawa-Berlin-Bonn: Stosunki polityczne 1949-1958. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego.
16. Stempin A. (2006) Das Maximilian-Kolbe-Werk: Wegbereiter der deutsch-polnischen Aussöhnung 1960-1989. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh (Veröffentlichungen der Kommission für Zeitgeschichte, Reihe B: Forschungen).
17. Stolarczyk M. (2010) Zbieżność i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989-2009. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
18. Sułek J. (2011) 'Polska koncepcja normalizacji stosunków z RFN po 1989 r.', in Góralski W. M. (ed.) Przełom i wyzwanie. XX lat polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 1991-2011. Warszawa: 2011, pp. 37-77.
19. Tomala M. (1997) Patrząc na Niemcy. Od wrogości do porozumienia 1945-1991. Warszawa: Polska Fundacja Spraw Międzynarodowych.
20. Voßkamp S. (2007) Katholische Kirche und Vertriebene in Westdeutschland. Integration, Identität und ostpolitischer Diskurs 1945 bis 1972. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
21. Weber P.-F. (2009) 'RFN - NRD - PRL (1950-1972). Normalizacja polsko-niemiecka jako „menage a trois”', Przegląd Zachodni, (4), pp. 147-161.
22. Wóycicki K. (2003) 'Der Holocaust im Bewusstsein der Deutschen und der Polen', in Lawaty, A. and Orłowski, H. (eds) Deutsche und Polen. Geschichte - Kultur - Politik. Berlin: C. H. Beck, pp. 75-87.
23. Zariczny P. (2011) 'PRL i NDR - czy tylko związki wymuszone politycznie?', in Kącka K. (ed.) Po obu stronach odry. Polska, Niemcy i ich wzajemne relacje w XX i XXI wieku - wybrane aspekty. Toruń: „Historia i Polityka” & CYCERO.PL, pp. 83-116.
24. Ziemiński K. (2000) 'Die Volksrepublik Polen in den Augen der SED-Führung in den achtziger Jahren', in Instytut Studiów Politycznych PAN (ed.) Polska - Niemcy - Europa. Księga Jubileuszowa z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Holzera. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, pp. 593-626.
25. Ziemiński K. (2005) 'Polska i Niemcy - jaka przeszłość, jaka przyszłość?', Sprawy Międzynarodowe, (1), pp. 48-65.
26. Żurek R. (2005) Zwischen Nationalismus und Versöhnung. Die Kirchen und die deutsch-polnischen Beziehungen 1945-1956. Köln: Böhlau Verlag.